

OD SUKOBA DO ZAJEDNIŠTVA. ČETIRI TEOLOŠKE TEME DOKUMENTA LUTERANSKO-KATOLIČKE KOMISIJE O JEDINSTVU I ZAJEDNIČKOJ KOMEMORACIJI REFORMACIJE U 2017. GODINI

Ivan Macut

Sveučilište u Splitu
Katolički bogoslovni fakultet
ivanmacut@libero.it

UDK: 274Luther, M
274.5"1517/2017"
274.5:272]27-675
Pregledni znanstveni rad
Primljeno 03/2017.

Sažetak

U ovom se radu bavimo dokumentom Luteransko-katoličke komisije o jedinstvu i zajedničkoj komemoraciji reformacije pod naslovom Od sukoba do zajedništva. U uvodu se kratko izražava različito shvaćanje same 500. obljetnice početka reformacije unutar Katoličke Crkve. U prvom poglavlju rada ukratko se po poglavljima predstavlja cijeli dokument, dok se drugo poglavlje, koje je ujedno i središnji dio rada, bavi četirima temeljnim teološkim temama Martina Luthera u svjetlu luteransko-katoličkog dijaloga: naukom o opravdanju; euharistijom; ministrijem; Pismom i tradicijom. Na kraju rada donosimo nekoliko obilježja ovog dokumenta koja bi bilo dobro usvojiti i slijediti u daljnjim dijalozima i zajedničkim dokumentima na svim ekumenским razinama: izbjegavanje polemčnosti; prihvaćanje vlastite odgovornosti; optimizam u smislu postizanja vidljivog jedinstva.

Ključne riječi: 500 godina reformacije; Od sukoba do zajedništva; Martin Luther; katolici, luterani.

UVOD

Dan 31. listopada 1517. općenito se smatra početkom reformacije. Tog je dana prema legendarnoj predaji Martin Luther čekićem na dvorsku crkvu u Wittenbergu zakucao svojih slavnih 95 teza¹ koje su pokrenule gibanja koja više nitko, pa ni sam Luther,

¹ Ovdje ne želimo ulaziti u raspravu o tome je li doista Martin Luther svojih 95 teza prikucao na vrata dvorske crkve u Wittenbergu ili pak nije, niti želimo ulaziti u izlaganje pojedinačnih argumenata koji bi potvrdili ili pak zanijekali ovu tvrdnju. Svakako, želimo istaknuti kako je dokument kojim se bavimo u ovom članku u

nije mogao zaustaviti. Ne samo crkvene nego i političke i društvene okolnosti dovele su do toga da je stvorena nova Crkva, što nije bila Lutherova nakana. Unatoč toj činjenici ne može se reći da Luther nije imao osobnih „zasluga“ u tom procesu nastanka nove Crkve. Svojim je potezima, pogotovo paljenjem papinske bule pred izopćenje javno i iz prosvjeda na gradskom trgu², pridonio širenju negativne energije i prosvjeda protiv pape i Katoličke Crkve. Luther nije povukao sporne teze te ga je bulom *Decet Romanu Pontefici* dana 3. siječnja 1521. godine Papa izopćio iz Crkve.

Imajući u vidu povijesne okolnosti, nastanak i širenje reformacije te Lutherovu ulogu u tom procesu,³ u 500. godini od početka reformacije mnogi se u Katoličkoj Crkvi pitaju imamo li što slaviti. Možemo izdvojiti riječi iz pisma biskupa Košiča koje je u nedjelju 30. listopada 2016. uputio u povodu Dana reformacije,⁴ u kojem između ostaloga stoji: „Različiti se osjećaji bude pri sjećanju na taj spomen. Svakako, mi kršćani različitih Crkava i crkvenih zajednica koji danas osjećamo bol zbog podjele Crkve ne možemo slaviti taj jubilej kao radostan događaj.”⁵ Kardinal Kurt Koch pitao se može li se slaviti reformacija koja je podijelila Crkvu? S druge, pak, strane, možemo izdvojiti primjer pape Franje, koji ima pozitivniji stav u odnosu na samog Luthera i slavlje ove obljetnice⁶ te ga u svojim nastupima

broju 40 ukratko progovorio i o ovoj problematici te zauzeo sljedeći stav: Martin Luther je svoje teze, nakon što ih je poslao svojim prijateljima, vrlo vjerojatno i objesio na vrata dvorske crkve u Wittenbergu.

² Dana 15. lipnja 1520. papa Lav X. objavio je bulu pod naslovom *Exsurge Domine* u kojoj je osudio neke od Lutherovih teza te mu je zaprijetio izopćenjem ako ih ne povuče.

³ Njemačka povjesničarka Luise Schorn-Schütte (r. 1949.) smatra kako Lutherov zahtjev za reformacijom ni na koji način nije bio tako velika novost kako ga se prikazuje. Naime, taj se njegov zahtjev može smjestiti u dugotrajnu kritičku tradiciju Crkve i napora za reformom već od kasnog srednjeg vijeka. Usp. Luise Schorn-Schütte, *La Riforma protestante*, il Mulino, Bologna, 1998., 11.

⁴ Pismo je upućeno generalnom vikaru Evangeličke Crkve u RH biskupu Branku Beriću, biskupu Reformirane kršćanske Crkve u RH Lajošu Čati Sabi, biskupu u miru Reformirane kršćanske Crkve u RH Endreu Langu, biskupu Protestantske reformirane Crkve Jasminu Miliću, tajniku Sinode Reformirane Crkve u RH Branimiru Bučanoviću i pastorici Evangeličke Crkve - Crkvene općine u Kutini Elini Braz de Almeida.

⁵ <http://www.biskupija-sisak.hr/index.php/arhiv/3699-pismo-biskupa-koia-u-povodu-dana-reformacije>, pristupljeno 28. 2. 2017.

⁶ Već 2014. godine u prigodi posjeta njemačke Evangeličke luteranske Crkve papi Franji, u svom je govoru Papa, među ostalim, spomenuo i nadolazeću obljetnicu ovim riječima: „Ekumenski dijalog danas više ne može biti odvojen od stvarnosti i života naših Crkava. Godine 2017. kršćani luterani i katolici komemorirat će zajedno peto stoljeće reforme. U toj prigodi luterani i katolici imaju mogućnost

javno i izriče. Papa je sudjelovao i na obilježavanju 500. obljetnice u Lundu te zahvaljuje Gospodinu za tu zajedničku komemoraciju.⁷ Tom je prigodom u Lundu potpisana i zajednička deklaracija. Vidimo dakle da unutar Katoličke Crkve postoje oprečni glasovi u odnosu na obilježavanje 500. obljetnice početka reformacije.

Važno je istaknuti kako je ovo prvi put u povijesti da se ta obljetnica slavi u ekumenskom duhu. U tom je kontekstu potrebno spomenuti i vrlo značajan dokument Luteransko-katoličke komisije za jedinstvo⁸ pod naslovom *Od sukoba do zajedništva* tiskan 2013. godine upravo o 500. obljetnici koja se slavi 2017. godine, u kojem se, među ostalim, obrađuju i četiri temeljne teološke teme Martina Luthera, koje su u središtu ovog rada: opravdanje, euharistija, služba, Pismo i tradicija, koje ćemo sada i izložiti.

1. KRATKO PREDSTAVLJANJE DOKUMENTA

Prije nego prijedemo na središnji dio ovoga rada, smatramo potrebnim ukratko predstaviti cijeli dokument kako bi se dobio jasan uvid u njegovu strukturu te sagledalo koje mjesto u njemu zauzimaju četiri temeljne teme teologije Martina Luthera.

Dokument *Od sukoba do zajedništva* uz predgovor i uvod (br. 1-3) ima šest poglavlja: 1. Komemorirati reformaciju u ekumensko i globalno doba (br. 4-15); 2. Nove perspektive o Martinu Lutheru i o reformaciji (br. 16-34); 3. Povijesna sinteza luteranske reformacije i katolička reakcija (br. 35-90); 4. Temeljne teme teologije Martina Luthera u svjetlu luteransko-katoličkog dijaloga (br. 91-218); 5.

da prvi put podijele istu ekumensku komemoraciju u cijelom svijetu, ne na način trijumfalističkog slavlja, nego kao ispovijedanje zajedničke vjere u Boga, jednoga i trojstvenoga. U središtu tog događaja bit će, dakle, zajednička molitva i intimni zahtjev za oprostjenjem upućen Gospodinu Isusu Krist za međusobne grijehе, zajedno u radosti prolaska zajedničkog ekumenskog puta. Na to se umnogome odnosi i dokument Luteransko-katoličke komisije za jedinstvo, tiskan prošle godine, s naslovom *Od sukoba do zajedništva. Zajednička luteransko-katolička komemoracija reforme u 2017.* Ta bi nas komemoracija reforme trebala ohrabriti da ispunimo, s Božjom pomoći i potporom Duha, posljednje korake prema jedinstvu, i da se ne ograničimo jednostavno na ono što smo već postigli." Cijeli Papin govor nalazi se u knjizi: Ivan Macut, *Ekumenizam pape Franje*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2015., 243-245. Citirani tekst nalazi se na str. 245.

⁷ Više o tom događaju može se vidjeti u: Daniela Sala, Francesco e Lutero. La commemorazione comune dei 500 anni della Riforma a Lund, in Svezia, *Il regno - attualità e documenti* 18 (2016.), 518-519.

⁸ Godine 1965. osnovana je Katoličko-luteranska komisija, na čijem je temelju 1967. godine osnovana Međunarodna luteransko-katolička komisija.

Pozvani na zajedničku komemoraciju (br. 219-237), te 6. Pet ekumenskih imperativa (br. 238-245).

Predgovor je u ime katoličke strane potpisao Karlheinz Diez, pomoćni biskup Fulde, a u ime luteranske strane Eero Huovien, biskup emeritus Helsinkija. Ističu kako je u ovoj godini zajedničke komemoracije 500 godina početka reformacije potrebno u središte staviti evanđelje Isusa Krista. Kao kršćani nismo uvijek bili vjerni evanđelju te smo se vrlo često suobličavali mentalitetu ovoga svijeta i na taj način zamračivali radosnu vijest milosrdnoga Boga. U ovoj godini luterani i katolici žele kritički pogled usmjeriti svatko na sebe, a ne na druge. Osim toga, ova važna obljetnica predstavlja se pod dva vida: pročišćenje i ozdravljenje memorije te uspostava jedinstva kršćana prema istini evanđelja Isusa Krista. Naposljetku ističu kako je ovaj dokument put na čiji kraj još uvijek nismo stigli, ali navode također i riječi pape Ivana XXIII., koji je rekao kako je mnogo više onoga što nas ujedinjuje negoli onoga što nas razdvaja.⁹

U uvodu koji obuhvaća prva tri broja dokumenta ističe se kako danas „između luterana i katolika rastu shvaćanje, suradnja i međusobno poštivanje” te su obje strane shvatile kako ima više onoga što nas ujedinjuje negoli onoga što nas dijeli; na poseban način ističe se zajednička vjera u Boga jednoga i trojedinoga i objava u Isusu Kristu te priznavanje temeljnih istina nauka o opravdanju. Dokument, ali i cijela 500. obljetnica usredotočeni su na osobu i misao Martina Luthera te na izradu perspektiva bilo za sjećanje na reformaciju bilo za njezino življenje danas, a uvod se zaključuje riječima kako reformatorski program Martina Luthera predstavlja duhovnu i teološku poteškoću i za katolike i za luterane našega vremena.

Prvo poglavlje naslovljeno je *Komemorirati reformaciju u ekumensko i globalno doba* (br. 4-15). Ističe se suvremeni povijesni kontekst komemoracije: 1. prva komemoracija koja se događa u ekumenskoj epohi te je prigoda za produbljenje odnosa između luterana i katolika; 2. prva komemoracija koja se događa u doba globalizacije te, naposljetku, 3. prva komemoracija koja mora voditi računa o nužnosti nove evangelizacije u vremenu u kojem novi religiozni pokreti rastu u mnogim dijelovima svijeta (usp. br. 4). U prošlosti luterani su komemoracije koje su se događale 31. listopada doživljavali kao prigodu da se još jednom ponovi što se dogodilo na „početku” te da se opravda vlastito postojanje; s druge pak strane, katolici su te obljetnice doživljavali kao prigodu da optuže luterane kako su

⁹ Usp. Commissione luterana-cattolica sull'unità e la commemorazione comune della Riforma nel 2017, *Dal conflitto alla comunione*, Edizione dehoniane Bologna, Bologna, 2014., 5-7.

razorili jedinstvo prave Crkve (usp. br. 5). Komemoracija koja će se održati u 2017. godini značajna je zbog toga što se prvi put slavi u ekumenskom duhu; uz to, iste se godine slavi i 50 godina od luteransko-katoličkog dijaloga. Ovaj put nije dovoljno da svatko sa svog stajališta ponovi što misli o reformaciji, nego je potreban nov pristup, koji će dvije suprotstavljene strane staviti u ponovni odnos (usp. br. 7-8).

Drugo poglavlje nosi naslov *Nove perspektive o Martinu Lutheru i o reformaciji* (br. 16-34). Ovo se poglavlje otvara znakovitim riječima da se „ono što se dogodilo u prošlosti, ne može promijeniti, ali može se s vremenom promijeniti ono što je od te prošlosti zapamćeno i na koji način” (br. 16). Da se prošlost danas shvaća na drugačiji način nego prije, tome je uvelike pridonijelo povijesno istraživanje prošlosti. Na katoličkom području to se vidi u istraživanjima o Martinu Lutheru i reformaciji, dok se na protestantskoj strani to vidi u teološkom shvaćanju srednjega vijeka koji se više ne doživljava kao mračno doba. S obje strane to se vrijeme doživljava u njegovim kontrastima (usp. br. 18-19). Osim toga, kod katolika je Luther shvaćen u jednom novom, tj. mnogo pozitivnijem svjetlu: shvaća ga se kao duboko religioznu osobu te kao čovjeka molitve. Nije više otpadnik od vjere, heretik i moralno nepodoban (usp. br. 21-23). Ističe se, nadalje, doprinos Drugoga vatikanskog sabora ekumenskom dijalogu (usp. br. 26-28) te se spominje i papa emeritus Benedikt XVI. koji se 2011. godine u Erfurtu, za posjeta bivšem augustinskom samostanu, pozitivno izrazio o Lutheru te ga nazvao „svjedokom evanđelja” (usp. br. 30).

S obzirom na istraživanje lika i djela Martina Luthera, i protestanti su, uz katolike, u ovom području imali stanovitih pomaka. Naime, povjesničari su, s jedne strane, u mnogo čemu pridonijeli novom opisu povijesti reformacijskog pokreta; s druge strane, katolički teolozi pridonijeli su nadilaženju jednoobraznoga konfesionalnog pristupa te su u većoj mjeri postali samokritični (usp. br. 31).

Treće poglavlje nosi naslov *Povijesna sinteza luteranske reformacije i katolička reakcija* (br. 35-90). Kad se govori o povijesti luteranske reformacije, u dokumentu se ističe kako se, unatoč različitim pogledima, ali zahvaljujući ekumenskom dijalogu, o ovoj stvarnosti može razgovarati na dosta složan način. U ovom se poglavlju ukratko izlažu glavni naglasci iz Lutherova života te katoličke reakcije na reformaciju; polazi se od toga da se objasne sljedeća pitanja: pojam „reforma” (br. 36-39); uzroci reformacije i spor oko oprosta (br. 40-42); Luther pod procesom (br. 43-47); susret Luthera i kardinala Caietana (br. 48-49); osuda Martina Luthera (br. 50-51); auto-

ritet Svetoga pisma (br. 52-53); Luter u Wormsu (br. 54-57); počeci reformatorskog pokreta (br. 58-59); nužnost nadgledanja (br. 60-61); nositi Sveto pismo narodu (br. 62); katekizmi i himni (br. 63-65); službenici u župama (br. 66-68); teološka nastojanja da se nadiđe sukob (br. 69-73); vjerski rat i mir u gradu Augusti¹⁰ (br. 74-77). Nakon ovoga kratkog prikaza osnovnih povijesnih okolnosti koje su dovele do pojave reformacijskog pokreta, a onda i do njegova širenja, dokument ukratko izlaže reakciju Katoličke Crkve na Tridentском saboru (br. 78-89) te završava isticanjem Drugoga vatikanskog sabora i njegovim otvaranjem ekumenskom pokretu (br. 90).

Četvrto poglavlje nosi naslov *Temeljne teme teologije Martina Luthera u svjetlu luteransko-katoličkog dijaloga* (br. 91-218), ali to je tema drugog poglavlja ovog rada, pa ga sada nećemo predstavljati.

Peto poglavlje naslovljeno je *Pozvani na zajedničku komemoraciju* (br. 219-237). Polazi se od sakramenta krštenja koje je „vrata” za ulazak u Crkvu, tijelo Kristovo (usp. br. 219-220). Ističe se, nadalje, kako luterani smatraju da pripadaju istom i jedinom tijelu Kristovu te da zbog toga njihova Crkva nije nastala prije 500 godina, nego na događaj Pedesetnice i u navještaju evanđelja od strane apostola. Te su crkve propovijedanjem reformatora dobile svoju posebnu formu. Reformatori nisu imali nakanu ustanoviti novu Crkvu i prema njihovoj viziji to nisu ni učinili. Oni su, zapravo, htjeli reformirati Crkvu¹¹ te su to i učinili, iako treba priznati i određene pogreške i pogrešne korake (usp. br. 222). Ističe se nadalje kako slavljenje 500 godina od početka reformacije nije slavljenje podjele Crkve na Zapadu; tu podjelu ne može slaviti nitko tko je teološki odgovoran (usp. br. 224). Luterani ovom obljetnicom žele zahvaliti Lutheru i ostalim reformatorima jer su im učinili dostupnima: shvaćanje evanđelja Isusa Krista i vjeru u njega; pristup otajstvu Trojstvenoga Boga; nadu u

¹⁰ O važnosti ovog mira govori Paolo Ricca kada kaže kako je od 1530. i javnog čitanja *Confessio Augustana* ispred političkih lokalnih vlasti i cara Karla V. započelo jedno novo razdoblje u povijesti evangeličke vjere. Usp. Paolo Ricca, *Introduzione*, u: Filippo Melantone, *La confessione Augustana (1530)*, *Introduzione, traduzione e note di Paolo Ricca, Claudiana, Torino, 2011.*, 9.

¹¹ Jedan od najutjecajnijih katoličkih povjesničara u zadnja dva stoljeća Hilaire Belloc (1870. - 1953.) u svojoj knjizi *How the Reformation happened* o ovoj je temi zapisao: „Reformacija nije potekla od neke čiste hereze ni od nekog novog navodno pročišćenog vjerskog nauka. Budući da je nastala kao napad na svećenstvo i papinstvo, iz bijesa prema zloupotrebama među svećentvom i u papinskoj biskupiji, zadržala je taj negativan i bezobličan karakter tijekom prvih dvadeset godina. Pojedinci su raspravljali o novom nauku i sastavljali kojekakve formula, ali duh cijeloga tog pokreta nije namjeravao stvoriti nekakav nov organizam. On se namjeravao obračunati sa starim, to jest postojećim organizmom.” Hilaire Belloc, *Kako je nastala reformacija*, Naklada Benedikt, Zagreb, 2012., 66.

život i smrt koja dolazi od vjere; živi susret sa Svetim pismom, katekizmima i himnima koji uvode u život vjere (usp. br. 225). U dokumentu se, međutim, ne uskraćuje ni spomen na ono što nije bilo dobro. Na poseban se način ističe žaljenje zbog Lutherova pisanja protiv Židova¹²; zbog progona drugih i podupiranja ratova.¹³ Svi ti događaji pridonijeli su tome da su različiti luteranski teolozi razvili kritičan i samokritičan pogled u odnosu na Luthera i reformaciju iz Wittenberga (usp. br. 229). Na kraju ovog petog poglavlja ističu se kajanja za pogreške iz prošlosti i pozivi na oprostjenje koji su došli bilo s katoličke bilo s luteranske strane (usp. br. 234-237).

Naposljetku, vrlo kratko šesto poglavlje nosi naslov *Pet ekumenskih imperativa* (br. 238-245) te ćemo ih ovdje samo nabrojiti: 1. katolici i luterani uvijek trebaju polaziti od perspektive jedinstva, a ne od podjela, kako bi osnažili ono što im je zajedničko, iako je ponekad mnogo lakše iskusiti razlike (usp. br. 239); 2. luterani i katolici moraju sebi dopustiti trajan preobražaj u susretu s drugim te su pozvani na uzajamno svjedočenje vjere (usp. br. 240); 3. katolici i luterani ponovno se trebaju zauzeti u traženju vidljivog jedinstva, elaborirati i zajedno razviti ono što dovodi do tog konkretnog koraka te stalno težiti tome cilju (usp. br. 241); 4. luterani i katolici trebaju zajedno otkriti snagu evanđelja Isusa Krista za naše vrijeme (usp. br. 242); 5. katolici i luterani trebaju zajedno svjedočiti milosrđe Božje u navješćanju evanđelja i u služenju svijetu (usp. br. 243).

2. ČETIRI TEMELJNE TEOLOŠKE TEME MARTINA LUTHERA U SVJETLU LUTERANSKO-KATOLIČKOG DIJALOGA

Središnji dio ovog dokumenta zauzima četvrto poglavlje, u kojem se govori o izabranim temama iz teologije Martina Luthera, a koje po svojem opsegu zauzimaju više od polovice cjelokupnog doku-

¹² Ovdje želimo uputiti na izvrstan članak o ovoj temi pod naslovom: Hartmut Lehmann, Luther i Židovi. Kamen spoticanja na putu k proslavi petstote godišnjice reformacije 2017., *Communio* 42 (2016.) 127, 73-81.

¹³ O stanovitoj iznenađenosti nekim Lutherovim riječima i spisima u godinama između 2007. i 2017. u Njemačkoj, u desetljeću koje je oblikovano kao Lutherova dekada te su se trebale izložiti zasluge i značenja protestantizma za kulturu i društvo u Njemačkoj, Lehmann piše ovako: „Nitko nije mislio na to da bi stanovite epizode iz Lutherova života i neki njegovi spisi mogli biti i hipoteka. Nitko od odgovornih nije podsjetio na Lutherovu neumjerenu polemiku protiv papinstva, na njegovu oštru osudu baptista i seljaka koji su se borili za svoja prava, na njegove gnjevne riječi protiv Turaka i muslimana, kao i na njegovu mržnju prema Židovima, koju je poglavito izražavao u posljednjim godinama svojega života, u više djela i propovijedi.” H. Lehmann, Luther i Židovi, 73.

menta. Odmah na početku potrebno je istaknuti i posebnu strukturu četvrtog poglavlja. Naime, svaka od četiri teološke teme bit će izložena u tri faze: 1. faza - predstavljanje Lutherove perspektive svake od četiri teološke teme; 2. faza - iznošenje katoličkih preokupacija s obzirom na svaku temu zasebno; 3. faza - predstavljanje na koji je način u ekumenskom dijalogu teologija Martina Luthera stavljena u odnos prema katoličkom učenju (usp. br. 95). Ovu ćemo strukturu i mi slijediti u svojem izlaganju.

2.1. Nauk o opravdanju

Kada je riječ o Lutherovu nauku o opravdanju, u dokumentu se polazi od Lutherova shvaćanja Božjih riječi na dvostruk način: prvo, da stvaraju ono što kažu te, drugo, da imaju karakter obećanja (*promissio*). Božje obećanje upućeno je vjeri osobe te vjera obuhvaća ono što joj je obećano: „Luther inzistira na činjenici da je takva vjera jedini prikladan odgovor na riječi božanskog obećanja” (br. 103). Nadalje, prema Lutherovoj teologiji Bog ne objavljuje božansku stvarnost kao puke informacije koje bi onda čovjekov intelekt trebao prihvatiti, nego Božja objava uvijek ima soteriološku svrhu, koja je uvijek upućena vjeri pojedinca. Tako Božja inicijativa ustanovljuje spasenjski odnos s ljudima na način da se spasenje događa samo preko milosti (usp. br. 105-106).

Budući da se Božja ljubav prema ljudima utjelovila u Isusu Kristu, kada se kaže „samo po milosti”, to je potrebno shvatiti „samo po Kristu”. Luther inzistira na tome da je naše opravdanje u potpunosti izvanjsko, u smislu da je to Kristovo opravdanje. Ipak, potrebno je da iz izvanjskog prijeđe u unutarnje, i to jedino po vjeri u Krista (usp. br. 107-108). Koja je onda uloga Zakona u opravdanju? Zakon se, prema Lutheru, može interpretirati na pravni ili moralni način, s jedne strane, te na teološki način, s druge strane. Prema Lutheru, Bog od čovjeka traži potpuno predanje u opsluživanju svoga zakona, te upravo zbog toga u potpunosti ovisimo o pravednosti Kristovoj: „Krist je jedina osoba koja je u potpunosti ispunila volju Božju te ostali ljudi mogu postati pravedni, u teološkom smislu, samo ako participiraju na pravednosti Kristovoj. Na ovaj način naša pravednost je izvanjska ukoliko je pravednost Kristova, ali potrebno je da postane naša pravednost, tj. unutrašnja, po vjeri u Kristovo obećanje. Samo posredstvom sudjelovanja u potpunom predanju Kristovom Bogu možemo postati u potpunosti pravedni” (br. 112). Evanđelje međutim govori: „ondje gdje je Krist, ondje je i njegov Duh”, te se sudjelovanje na pravednosti Kristovoj ne može

ostvariti bez podlaganja snazi Duha Svetoga koji sve obnavlja. Zato za Luthera „postati pravedan i biti obnovljen” idu nerazdvojivo zajedno (usp. br. 113).

Ipak, za Luthera ovaj proces obnavljanja traje dokle god je čovjek živ, te se on poziva na riječi iz Poslanice Rimljanima gdje stoji napisano: „Ta što veli Pismo? Povjerova Abraham Bogu i uračuna mu se u pravednost. [...] Onomu tko ne radi, a vjeruje u Onoga koji opravdava bezbožnika, vjera se uračunava u pravednost” (Rim 4, 3.5). Budući da riječ Božja čini ono što kaže, kako je shvaća Luther, Božje riječi da je netko opravdan ne ostaju „izvan čovjeka”, nego je cijela osoba obuhvaćena i opravdana, unatoč tome što sam proces unutarnjeg obnavljanja ne završava u ovozemaljskom životu. U odnosu na Zakon, teološki shvaćen, još smo uvijek grješnici. U odnosu na evanđelje, pravedni smo i opravdani jer vjerujemo u evanđeosko obećanje. To je Luther opisao poznatom izrekom *simul iustus et peccator*¹⁴ (usp. br. 114-116). Dokument ističe kako se te Lutherove riječi ne smiju shvatiti kao kontradikcija, jer je potrebno razlikovati dva odnosa vjernika prema Božjoj riječi: prvi je odnos u kojem se riječ Božja shvaća kao zakon Božji i gdje ona sudi grešnika; drugi je odnos u kojem vjernik Božju riječ shvaća kao evanđelje Božje, gdje je Krist u središtu. Dakle, u prvom odnosu čovjek je grešnik. U drugom odnosu čovjek je pravedan i opravdan (usp. br. 117). Međutim, opravdana osoba prema Lutheru ima dužnost opsluživati Božji zakon, i to pod vodstvom Duha Svetoga (usp. br. 118).

Kada je riječ o katoličkim preokupacijama s obzirom na ovo Lutherovo učenje, u dokumentu se ponajprije ističe kako je već u XVI. stoljeću u mnogočemu postojalo slaganje s obzirom na ovo Lutherovo učenje te se navode riječi Lateranskog koncila koji odbacuje učenje prema kojem bi osoba samo po svojim dobrim djelima izvršenima snagom ljudske naravi i bez božanske milosti, mogla biti opravdana (usp. br. 119). Dvije su točke u kojima katolici izražavaju svoju zabrinutost u odnosu na to Lutherovo učenje. Prvo, Lutherov govor mogao bi navesti na krivo shvaćanje da on negira osobnu odgovornost čovjekovih postupaka (usp. br. 120). Drugo, katolici žele staviti naglasak ne samo na oproštenje grijeha nego i na posvećivanje grešnika (usp. br. 121).

S obzirom na dijalog između luterana i katolika, tema o opravdanju od iznimne je važnosti jer su Luther i drugi reformatori smatrali

¹⁴ O pet ključnih teoloških termina kojima se poblizje razjašnjava protestantsko učenje o opravdanju po vjeri, a među kojima je također i *simul iustus et peccator*, pisali smo u: Ivan Macut, *Opravdanje po vjeri. Sola fides numquam sola*, *Služba Božja* 53 (2011.) 1, 47-63.

ovo prvim i temeljnim člankom vjere, koji je odlučujući za cjelokupno kršćansko učenje.¹⁵ Da je ova tema od iznimne važnosti, svjedoče nam i riječi pape Franje,¹⁶ koji je 31. listopada 2016. u Lundu rekao: „Učenje o opravdanju, dakle, izriče bit ljudske egzistencije u odnosu prema Bogu.”¹⁷ U drugoj polovici 20. stoljeća vođeni su intenzivni razgovori o ovoj tematici te je 1999. godine potpisana i poznata *Zajednička izjava o opravdanju*,¹⁸ koja se u daljnjem tekstu dokumenta navodi kako bi se pokazalo suglasje do kojega su luterani i katolici već došli.¹⁹ Ovdje želimo istaknuti kako je očito da luteransko-katolička komisija smatra da je *Zajednička izjava o opravdanju*, unatoč svim njezinim ograničenjima,²⁰ ipak vrhunac razgovora dviju strana s obzirom na učenje o opravdanju te da ju je i danas potrebno slijediti. Smatramo iznimno dobrim što su se članovi luteransko-katoličke komisije u ovom novom zajedničkom dokumentu pozvali upravo na taj temeljni zajednički dokument o opravdanju iz 1999.

¹⁵ Istitinitost ove tvrdnje ne može biti dovedena u pitanje. O tome vidi: Alister E. McGrath, *Il pensiero della Riforma. Una introduzione*, Claudiana, Torino, 20195., 155.

¹⁶ Tajnik Svjetske luteranske federacije Martin Junge u jednom je razgovoru rekao kako je način upravljanja pape Franje uistinu ekumenski. Nadalje ističe kako u odnosu na luterane papa Franjo slijedi smjernice *Zajedničke izjave o opravdanju* koja je potpisana 1999. godine u Augsburgu. Usp. La leadership del papa. Intervista a Martin Junge, segretario della Federazione luterana mondiale, *Il Regno – attualità*, 18 (2016.), 521.

¹⁷ http://w2.vatican.va/content/francesco/it/homilies/2016/documents/papaf-rancesco_20161031_omelia-svezia-lund.html (2. 3. 2017.).

¹⁸ Papa Franjo je delegaciji Njemačke evangeličke luteranske Crkve dana 18. prosinca 2014. o *Zajedničkoj izjavi iz 1999. godine* rekao sljedeće: „Zajednički tekstovi, poput 'Zajedničke izjave o opravdanju' - koju ste i vi spomenuli - između Svjetske luteranske federacije i Papinskog vijeća za promicanje jedinstva, potpisane službeno prije pedeset godina u Augsburgu, važne su prekretnice, koje dopuštaju da s pouzdanjem nastavimo već započetom stazom.” Cijeli Papin govor nalazi se u knjizi: Ivan Macut, *Ekumenizam pape Franje*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2015., 243-245. Citirani tekst nalazi se na str. 244.

¹⁹ Zajednički dokumenti koji su prethodili potpisivanju ove izjave jesu: *Evangelje i Crkva* (1972.); *Opravdanje po vjeri* (1983.); *Doktrinarna izopćerija još uvijek dijele Crkve?* (1986.); *Crkva i opravdanje* (1994.).

²⁰ Ovdje ne želimo dublje ulaziti u problematiku ove *Zajedničke izjave*. Navodimo samo neke od naslova koje je moguće konzultirati u vezi s tim problemom. S obzirom na komentar *Zajedničke izjave iz 1999. godine* upućujemo na: Istituto per la ricerca ecumenica di Strasburgo, *Commento alla dichiarazione congiunta sulla dottrina della giustificazione*, u: Angleo Maffeis (ur.), *Dossier sulla giustificazione. La dichiarazione congiunta cattolico-luterana, commento e dibattito teologico*, Queriniana, Brescia, 2000., 93-143. O teološkoj raspravi o *Zajedničkoj izjavi* upućujemo na treći dio knjige Angelo Maffeis (ur.), *Dossier sulla giustificazione. La dichiarazione congiunta cattolico-luterana, commento e dibattito teologico*, 147-310.

godine te iznijeli ponovno pojedine njegove važne dijelove jer taj povijesni dokument i njegov sadržaj nije dovoljno zaživio u našim zajednicama. Za razliku od međusobnih optuživanja i teoloških podjela, sada imamo dokument u kojem luterani i katolici o iznimno važnom pitanju na istome mjestu *zajedno ispovijedaju* svoju vjeru te je o tom pitanju postignut visok konsenzus.²¹ Razlike i dalje ostaju, no one sada, a to se jasno ističe i u dokumentu *Od sukoba do zajedništva*, nisu više uzrok podjelama, nego razlog međusobnog razgovora i uvažavanja, te će za buduće vidljivo jedinstvo između dviju crkava dokument iz 1999. godine, a onda svakako i dokument *Od sukoba do zajedništva*, biti od iznimne važnosti te će ih se smatrati odlučujućim koracima prema prevladavanju crkvenih podjela.

2.2. Euharistija

Druga iznimno važna tema u Lutherovoj teološkoj nauci jest euharistija.²² Na više se mjesta u dokumentu ističe kako je Luther stavljao snažan naglasak na stvarnu Kristovu prisutnost u sakramentu euharistije (usp. br. 142, i dr.). Ono što je Luther kritizirao u katoličkom slavlju euharistije, jest praksa kojom se laicima nije davao pristup kaležu, a to je, prema njemu, u suprotnosti s Kristovim riječima u evanđelju (usp. br. 144). U dokumentu se spominje i to kako je glavna motivacija za ovakvu praksu kod katolika dolazila iz pastoralnih razloga (usp. br. 144).

Sljedeća oznaka Lutherove euharistijske teologije jest blagovanje posvećenih čestica. Naime, prema Lutheru, posvećene prilike kruha i vina trebaju biti odmah i u potpunosti blagovane, a ne čuvane nakon euharistijskog slavlja (usp. br. 145). Osim toga, Luther je bio iznimno osjetljiv na katoličko učenje o misi kao žrtvi. U srednjem su vijeku, ističe se u dokumentu, mnogi smatrali kako slavljenje svete mise jest jedna kasnija žrtva koja je nadodana žrtvi Kristovoj. Luther to odbacuje te se poziva na riječi ustanovljenja euharistije. Ako bi se misa interpretirala kao žrtva, to bi značilo da je ona dobro

²¹ Jüngen G. Astfalk je 1999. o konsenzusu koji je postignut u ovom dokumentu napisao sljedeće: „Konsenzus ne znači puno slaganje. U konsenzusu razlike se ne skrivaju, nego jasno pokazuju. I upravo je to, po mojem sudu, poseban doprinos *Zajedničke izjave*: ona prezentira različite poglede luterana i katolika u svim detaljima. [...] Različitosti su nabrojane, ali se više ne shvaćaju kao one koje dijele Crkvu.” Fulvio Ferrario – Paolo Ricca (ur.), *Il consenso cattolico-luterano sulla dottrina della giustificazione*, Claudiana, Torino, 1999., 5.

²² Ovdje želimo uputiti na jedan noviji tekst o katoličkom pogledu na euharistijsku teologiju Martina Luthera: Giuseppe Lorzio, *The Eucharistic doctrine of Luther*, read and interpreted by a catholic theologian, *Lateranum* 82 (2016.) 1, 35-53.

djelo koje mi vršimo i nudimo Bogu te Luther to snažno odbacuje. Kao što ne možemo biti kršteni u tuđe ime, tako ne možemo ni sudjelovati na euharistiji u tuđe ime, zaključuje Luther (usp. br. 147).

S obzirom na katoličku zabrinutost u odnosu na Lutherovu euharistijsku teologiju, koja je u dokumentu izložena u brojevima od 149 do 152, u pitanje se dovode problematične točke Lutherove euharistijske teologije, ali ta su pitanja davno prije raspravljana te o njima postoje i zajednički dokumenti. Dokument *Od sukoba do zajedništva* ne nudi nova rješenja za poznate problematične točke Lutherove euharistijske teologije, nego se ponavljaju ona već otprije poznata. Ponajprije, u dokumentu se polazi od Lutherova odbacivanja pojma transspustancijacija; ovaj čin za katolike izražava sumnju u činjenicu da je Luther zastupao stvarnu Kristovu prisutnost u euharistiju jer samo taj pojam osigurava stvarnu prisutnost Isusa Krista pod prilikama kruha i vina (usp. br. 149).²³ Smatramo donekle problematičnim da ova istina vjere, dakle stvarna prisutnost Kristova pod prilikama kruha i vina, bude ograničena isključivo na jedan pojam - a temelji se na Aristotelovu filozofskom razlikovanju supstance i svojstva - u smislu da bi samo ona mogla ispravno objasniti što se događa u otajstvu euharistije. Uz to, luteransko-katolički dijalog pokazao je kako ova dva stajališta nisu suprotnosti koje nas dijele, nego se obje strane slažu kako posvećeni elementi nakon posvete više nisu obični kruh i obično vino; to će se malo kasnije u dokumentu i pokazati kada se bude govorilo o zajedničkom shvaćanju stvarne Kristove prisutnosti i pri tome doslovno navodilo iz broja u broj zajednički *Dokument o euharistiji* iz 1978. godine²⁴ (usp. br. 154).

²³ Istina je kako je Luther odbacio katoličko načelo transspustancijacije, ali je ustrajao u tome da Kristove riječi „ovo je moje tijelo” treba uzeti doslovno, što ne znači da kruh stvarno postaje Kristovo fizičko tijelo, već da je Kristovo tijelo prisutno u kruhu, s kruhom i pod kruhom Gospodnje večere. Usp. Wayne Grudem, *Systematic Theology*, Zondervan, Grand Rapids, 2000., 994.

²⁴ Nakon Drugoga vatikanskog sabora euharistija je jedna od najzastupljenijih bilateralnih ekumenskih tema. Katolici dijalog o euharistiji vode i s anglikancima, i to od 1967. godine, kada je osnovana pripremna mješovita teološka komisija – ARCIC (Anglican-Roman Catholic International Commission), koja je 1971. godine objavila dokument *Agreed Statement of Eucharistic Doctrine*. Napomenimo da su 1988. godine na Konferenciji u Lambethu anglikanci ovaj dokument prihvatili kao svoje službeno učenje o euharistiji. S obzirom na razgovore između luterana i katolika o euharistiji, (teološki dijalog općenito između luterana i katolika postoji od 1965.), potrebno je spomenuti *Dokument o euharistiji* iz 1978., koji se u dokumentu *Od sukoba do zajedništva* i navodi. Dijalog između pravoslavaca i katolika službeno se vodi od 1975. godine osnivanjem Međupravoroslavne komisije za dijalog s Katoličkom Crkvom, s pravoslavne strane, te Komisije za dijalog s Pravoslavnom Crkvom, s katoličke strane; dogovorom pape Ivana Pavla II. i patrijarha Dimitriosa I. iz 1979. godine formirana je stalna Međunarodna

Nakon ovoga ističe se katolička praksa klanjanja pred Presvetim Oltarskim Sakramentom,²⁵ vjerojatno zbog toga kako bi se dovela u pitanje Lutherova teologija prema kojoj posvećene prilike trebaju biti u potpunosti konzumirane za vrijeme slavlja (usp. br. 145), a ne i kasnije čuvane. Ipak, napominje se kako je Tridentiski koncil kao polaznu točku uzeo primarni cilj euharistije, a to je blagovanje: „Euharistija je ustanovljena od Krista da bude konzumirana kao duhovna hrana” (br. 150).

Na kraju se raspravlja o problematici euharistije kao žrtve u kojoj se iznosi Lutherova zabrinutost oko katoličkog shvaćanje euharistije kao žrtve. Ističe se mišljenje prema kojemu su mnogi euharistiju shvaćali kao dodatnu žrtvu, nadopunu jedinstvenoj žrtvi Kristovoj (usp. br. 146), što se prema Lutherovu shvaćanju nikako ne može prihvatiti jer bi u tom smislu ona bila dobro djelo koje mi dajemo Bogu (usp. br. 147).

Katoličku zabrinutost u odnosu na Lutherov nauk o euharistiji dokument donosi u samo četiri broja (br. 149-152) te ističe sljedeće: Lutherovo odbijanje pojma transsupstancijacija jer se ovim pojmom, prema katoličkom shvaćanju, najbolje izražava katolička vizija i stvarna prisutnost Kristova pod prilikama kruha i vina (usp. br. 149); iako je Tridentiski sabor branio od napada praksu klanjanja pred Presvetim Oltarskim Sakramentom, ipak je naglasio kako je euharistija utemeljena da bi bila blagovana kao duhovna hrana (usp. br. 150); katolici i luterani preko pojma *anamnesis* sve dublje shvaćaju kako su u sakramentu euharistije prisutni događaji spašenja, a na poseban način Kristove žrtve (usp. br. 152).

Kada je riječ o euharistiji, katolici i luterani tijekom višegodišnjih teoloških razgovora, koji se u ovom dokumentu ukratko predstavljaju, slažu se u sljedećim točkama. Prva je stvarna prisutnost Isusa Krista na Posljednjoj večeri. Zanimljivo je napomenuti kako se u luteransko-katoličkom *Dokumentu o euharistiji* u br. 16 govori o stvarnoj i punoj prisutnosti Isusa Krista u kruhu i vinu, i to ne upotrebljavajući pojam *transsupstancijacija*; u novom se dokumentu ističe kako ova zajednička izjava „potvrđuje sve bitne elemente vjere u euharistijsku prisutnost Isusa Krista bez upotrebe termi-

mješovita teološka komisija za dijalog između Katoličke Crkve i Pravoslavnih Crkava; s obzirom na euharistiju važan je dokument iz 1982. godine. Zanimljivo je istaknuti kako ovaj dokument ima tri poglavlja, ali ne i naslov i podnaslove.

²⁵ Tekst u kojem se ističe kako katolička praksa klanjanja pred Presvetim Oltarskim Sakramentom ne treba biti korištena u smislu potvrde pravovjernosti niti kao „malj heretika”, vidi: Miro Jelečević, Štovanje euharistije izvan euharistijskog slavlja, *Služba Božja* 51 (2011.) 1, 109-115.

na transspustancijacija", dok se, kako smo vidjeli u već iznesenim katoličkim prigovorima Lutherovu shvaćanju euharistije, spočitava odbijanje prihvaćanja tog termina jer se njime najbolje izražava ovo otajstvo. Vidimo, dakle, da je moguće i bez upotrebe termina *transspustancijacija* izraziti punu i stvarnu prisutnost Isusa Krista u prilikama kruha i vina; utoliko više katolička zabrinutost zbog Lutherove euharistijske teologije koja ne uključuje ovaj termin, nema svoje uporište u stvarnosti prihvatiti li se da je Luther doista zastupao stvarnu Kristovu prisutnost bez upotrebe određenih termina. Drugo, s obzirom na trajanje Kristove prisutnosti i klanjanja Isusu Kristu u Presvetom Oltarskom Sakramentu, katolici i luterani slažu se kako se ta prisutnost ne može ograničiti samo na trenutak blagovanja niti ona ovisi o vjeri onoga koji ga prima (usp. br. 155). Treće, euharistija kao žrtva: ponovno se ponavljaju riječi iz *Dokumenta o euharistiji* u kojem je već ranije postignut dogovor u smislu da Kristova žrtva ne može biti nastavljena niti ponovljena niti nadopunjena, te je pojam *anamnesis* pridonio rješenju ovog problema. Naposljetku, četvrti problem jest davanje kaleža laicima. I ovdje se poziva na raniji *Dokument o euharistiji*, u kojem se ističe kako u praksi postoje razlike između katolika i protestanata.

2.3. Ministerij

Iako je Luther sve kršćane smatrao svećenicima, ipak nije sve smatrao i službenicima (usp. br. 163). Lutherov teološki koncept po kojemu su svi kršćani svećenici, bio je u suprotnosti s društvenim uređenjem u srednjem vijeku. Naime, Gracijan je tvrdio kako postoje dva tipa kršćana: klerici i laici. Svojim naukom o svećeništvu Luther se ovoj podjeli snažno suprotstavljao te po njemu svećeništvo kršćana dolazi od njihova sudjelovanja u Kristovu svećeništvu (usp. br. 164). Zaređeni su službenici, prema Lutheru, u službi cijele Crkve te svećeništvo nije ni u sukobu niti se natječe s univerzalnim svećeništvom svih krštenika, nego je u njihovoj službi (usp. br. 165).

S obzirom na pitanje je li ređenje službenika božanska ili ljudska ustanova, u posljednjih 150 godina u luteranskoj teologiji o tom pitanju postoji rasprava. U dokumentu se navodi Lutherovo mišljenje prema kojemu je jasno da je služba zaređenih službenika ustanovljena od samoga Boga (usp. br. 166). Potrebno je da osoba bude pozvana. Nitko ne može sam sebe pozvati. Zato su se od 1535. godine ređenja obavljala samo u Wittenbergu, kako bi se pokazalo da je ređenje čin za cijelu Crkvu, a ne samo za pojedinu zajednicu. Prije samog ređenja postojao je ispit u nauku i životu kandidata (usp. br. 167). Ređenja su se događala molitvom i polaganjem ruku (usp.

br. 168). Ističe se, nadalje, i činjenica da je Luther odbacivao ređenje kao sakrament. Dva su razloga tome. Prvo, imao je restriktivnije shvaćanje sakramenata nego što je to bilo uobičajeno u srednjem vijeku. Drugo, smatrao je kako je cilj katoličkog ređenja samo prakticiranje slavlja svetih misa (usp. br. 169).

Budući da su biskupi odbijali rediti kandidate koji su simpatizirali reformaciju, reformatori su ređenje vršili preko prezbitera (pastora). U dokumentu se ta praksa opravdava riječima da su reformatori mogli to vršiti jer su iz *Sentencija* Petra Lombardskog naučili da Crkva u više redove ubraja đakoniat i prezbiterat, dok je u srednjem vijeku bila raširena misao da biskupsko ređenje nije sakrament. Nadalje, reformatori su se pozivali na sv. Jeronima, koji je bio uvjeren da su u Novom zavjetu ustanove prezbitera i biskupa iste, osim u činjenici da biskup ima pravo ređenja. Dakle, Luther i ostali reformatori držali su kako je samo jedno ređenje kojemu je svrha javno naviještati evanđelje i slaviti sakramente, koji su također javni događaji. Ipak, već su se u početku javile i određene razlike te su tako neki bili postavljeni kao nadglednici prezbitera (usp. br. 170-172).

Kada je riječ o katoličkim pitanjima u odnosu na ovaj reformatorski nauk, onda se u dokumentu ponajprije spominje kako je istina da srednji vijek nije dovoljno isticao dostojanstvo i odgovornost svih krštenika, nego je to učinio tek Drugi vatikanski sabor, te da između svih vjernika postoji jednako dostojanstvo. Sabor je također razvio i pojam svećeništva krštenika (opće svećeništvo) te ga stavio u odnos prema zaređenim svećenicima. Ovi posljednji imaju autoritet djelovanja u ime Isusa Krista kao i u ime Crkve (usp. br. 173-174). Katolici ističu svoju zabrinutost zbog činjenice da prema Lutherovu učenju o općem svećeništvu nisu sačuvane odgovarajuće strukture hijerarhije Crkve, a smatrane su ustanovljenima od Boga (usp. br. 175).

Katoličko-luteranski dijalog ustanovio je mnoštvo dodirnih točaka i mnoštvo razilaženja, a naglasak se stavlja na jedno važno pitanje: može li Katolička Crkva priznati ređenja u luteranskim crkvama (usp. br. 176)? S obzirom na dodirne točke, nabrajaju se ovim redom, a temelje se na dokumentu *The apostolicity of the Church*:²⁶ božansko podrijetlo (usp. br. 178); navještaj evanđelja kao temeljna zadaća zaređenih službenika (usp. br. 179); zadaća slavlje-

²⁶ Ovo je dokument Luteransko-katoličke komisije na kojem se radilo od 1995. do 2006. godine. Dokument ima četiri dijela: I. The Apostolicity of the Church – New testament foundations; II. The Apostolic Gospel and the Apostolicity of the Church; III. Apostolic succession and ordained Ministry; IV. Church teaching

nja sakramenata (usp. br. 181); prezbiteri izvršavaju svoju službu u ovisnosti o biskupima i u zajedništvu s njima (usp. br. 182); obred ređenja odvija se od strane autoriteta, i to molitvom i polaganjem roku (usp. br. 183); iako katolici i luterani različito gledaju na apostolsko nasljedstvo u Crkvi, ipak se slažu da je Crkva apostolska na temelju vjernosti evanđelju apostola (usp. br. 185); ministerijalna služba je na korist univerzalne Crkve (usp. br. 186).

S obzirom na razlike, i tu se oslanjaju na dokument *The apostolicity of the Church*: ističe se katoličko učenje izraženo na Drugom vatikanskom saboru i *Lumen gentium*, gdje se kaže kako je biskupstvo punina svetoga reda; za katolike, zaređeni službenici na poseban način participiraju u Kristovu svećeništvu u slavljenju sakramenata (ovdje se pozivaju na Dekret o službi i životu prezbitera *Presbyterorum ordinis*, br. 5); za katolike, luteranskim ređenjima nedostaje sakramentalni znak (usp. br. 191) te se navodi Drugi vatikanski sabor i njegovo govor o *defectus sacramenti ordinis (Unitatis redintegratio*, br. 22); katolici i luterani razlikuju se i u vršenju službe rimskog prvosvećenika, koji u Crkvi prema katolicima ima punu, vrhovnu i univerzalnu vlast (usp. *Lumen gentium*, br. 22) te kolegij biskupa ima istu vrhovnu vlast ako je u zajedništvu s rimskim prvosvećenikom, a nikada bez njega (usp. br. 192).

Ovaj dio zaključuje se željom za međusobnim priznanjem ređenja, a taj se poziv temelji na izričaju Drugoga vatikanskog sabora koji je rekao da Duh Sveti djeluje u crkvenim zajednicama kao sredstvima spasenja te bi upravo ove riječi mogle otvoriti vrata prema međusobnom priznanju ređenja (usp. br. 194).

2.4. Pismo i tradicija

Četvrta, ujedno i zadnja, teološka tema u ovom dokumentu bavi se Pismom i tradicijom. Kada je riječ o Lutherovu shvaćanju Svetog pisma, u dokumentu se ističe kako je za Luthera ono bilo *primum principium* – prvi princip na kojemu se sve teološke tvrdnje, bilo izravno, bilo neizravno, moraju temeljiti²⁷ (usp. br. 196). Ispravan način studiranja teologije prema Lutheru sastoji se od tri faze: molitva (*oratio*), meditacija (*meditatio*) i iskušanje (*tentatio*). Sveto se pismo treba čitati zazivajući Duha Svetoga, u molitvi, meditiraju-

that remains in the Truth, a potpisali su ga luteranski biskup Béla Harmati te katolički nadbiskup Alfons Nossol.

²⁷ „Luther je nedvojbeno naglašavao autoritet biblijske riječi u mjeri koja je dotada bila nepoznata”. Bernhard Lohse, *Martin Luther*, Teološki fakultet „Matija Vlačić Ilirik”, Zagreb, ³2006., 120.

ći nad riječima Biblije, istodobno s pozornošću na životne situacije jer su nerijetko u suprotnosti s onim što se u Svetom pismu čita (usp. br. 197).

Nadalje, dokument donosi i Lutherove slavne riječi iz djela *De servo arbitrio*: „Oduzmi Svetom pismu Krista, što ćeš u njemu još uopće naći?”²⁸ te: „ono što Krist uči” (*Was Christum treibet*) kriterij je s kojim se treba suočiti bilo s problemom kanona, bilo s problemom njegova ograničenja (usp. br. 198).

Ističući princip *sola Scriptura*, Luther je htio naglasiti kako ne postoji veći autoritet od Pisma. Ipak, ističući neoboriv autoritet Biblije, nije ju čitao samu, nego imajući na umu ispovijesti vjere (i kristološke i trinitarne) prve Crkve, koje izražavaju značenje Pisma (usp. br. 199). Naposljetku, kratko se napominje kako za Luthera Biblija nije u suprotnosti s cjelokupnom tradicijom, nego samo s ljudskim predajama (usp. br. 200).

Katolička zabrinutost u pogledu ovog Lutherovo učenja izražena je vrlo kratko te je u dokumentu naglašeno sljedeće: katolici imaju iskustvo kako je crkveni život obogaćen i određen mnogim čimbenicima koji nisu svedivi na Sveto pismo (usp. br. 201); potrebno je razlikovati apostolsku tradiciju od tradicija Crkve, koje su valjane, ali ipak drugotne i promjenjive (usp. br. 201); Drugi vatikanski sabor je u *Dei verbum* br. 10 istaknuo kako učiteljstvo Crkve nije iznad Pisma, nego služi Riječi Božjoj (usp. br. 203).

Dokument ukratko donosi i pregled postignutih bilateralnih dogovora o toj važnoj temi, pozivajući se ponovno na dokument *The apostolicity of the Church*: katoličko učenje ne podređuje autoritet Svetoga pisma autoritetu Crkve (usp. br. 206); luterani su se približili katoličkom shvaćanju djelotvornosti Pisma u smislu da ono djeluje ne samo u pojedincima nego i u cjelokupnoj Crkvi (usp. br. 208); danas se u Katoličkoj Crkvi drugačije shvaća uloga i važnost Svetog pisma i tradicije, nego što je to bilo kod Lutherovih teoloških protivnika (usp. br. 209). Na kraju, o toj se temi govori vrlo pozitivnim riječima, u kojima se naglašava kako su Pismo te luteranske i katoličke tradicije u tolikoj mjeri suglasni da danas, unatoč različitim naglascima, ne zahtijevaju zadržavanje trenutnog stanja podjela u Crkvama. U ovom je pitanju postignuto jedinstvo u različitosti (usp. br. 210).

²⁸ Na latinskom Luther je napisao ovako: „Tolle Christum ex Scripturis, quid amplius in illis invenies?”

Nije se mogla preskočiti još jedna važna tema, a to je ekleziološko pitanje,²⁹ o kojem se raspravlja u brojevima od 211 do 218. Ekleziološko je pitanje prisutno od samih početaka reformacije (usp. br. 212) te se ukratko predstavljaju dvije različite vizije Crkve, luteranske (usp. br. 213) i katoličke (usp. br. 214), s posebnim naglaskom na želji za postizanjem konsenzusa.³⁰ Ono što je već zaključno jest da se ekleziološko pitanje nikako ne može odvojiti od pitanja o opravdanju. To je izraženo i u dokumentu *Crkva i opravdanje*.³¹ Uz ovaj dokument spominje se, naravno, i dokument iz 1999., *Zajednička izjava o opravdanju*, te se ističe kako, unatoč svem dosadašnjem napretku, još uvijek postoje mnoga neriješena pitanja, koja zahtijevaju daljnje razgovore i susrete (usp. br. 218).

UMJESTO ZAKLJUČKA – O VAŽNOSTI DOKUMENTA

Imajući u vidu dosadašnja ekumenska kretanja te ujedno i brojne polemike koje su vođene, možemo reći kako dokument *Od sukoba do zajedništva* ima određena obilježja koja bi bilo dobro usvojiti i slijediti u daljnjim dijalozima i zajedničkim dokumentima na svim ekumenskim razinama:

- a) izbjegavanje polemičnosti: O vrlo teškim i bolnim temama iz prošlosti koje su tijekom povijesti uzrokovale mnoge nesnošljivosti, svađe i podjele između luterana i katolika, u ovom se dokumentu govori mirno, uz svijet o vlastitoj ograničenosti i potrebi pročišćenja vlastite memorije. Zato se u dokumentu, umjesto da se kritički ispituje druge, kritički pogled usmjerava

²⁹ Jörg Lauster smatra kako je ekumenizam u krizi jer je ekleziologija u krizi. Naime, razilaženja između katolika, pravoslavaca i protestanata nastala su upravo zbog borbe oko shvaćanja Crkve. Pravoslavna je ekleziologija, prije svega, realizacija božanske svetosti, koja se onda i očituje u slavljenju i čašćenju te božanske svetosti. Katolička ideja jest Crkva kao institucija, dok protestanti Crkvu shvaćaju kao *creatura verbi*. Rješenje se prema Lausteru nalazi u upoznavanju drugoga i njegovog pogleda na ekleziologiju. Tek kada to učinimo, moći ćemo reći kako nas ono temeljno ujedinjuje, a samo izričaji razdvajaju, zaključuje Lauster. Usp. Jörg Lauster, *Ecclesiologia ed esperienza religiosa. Aspetti fondamentali ed ecumenici*, *Studi ecumenici* 29 (2011.), 227.

³⁰ O poteškoćama oko međusobnog priznavanja ekleziologija pisao je i teolog Fulvio Ferrario u knjizi *Tra crisi e speranza. Contributi al dialogo ecumenico*, Claudiana, Torino, 2008.

³¹ Ovaj je dokument plod treće faze međunarodnoga luteransko-katoličkog dijaloga o temama *Crkva i opravdanje*. *Shvaćanje Crkve u svjetlu nauka o opravdanju* (1994.). U dokumentu se odbacuje lažna alternativa između Crkve i opravdanja te ističe kako jedno drugo nikako ne isključuju. Usp. Chiesa e giustificazione, u: *Enchiridion oecumenicum. Documenti del dialogo teologico interconfessionale. Dialoghi internazionali (1985-1994)*, EDB, Bologna, 3/1235, br. 5.

prema sebi i vlastitoj prošlosti. U dokumentu ne nalazimo ni implicitne optužbe druge strane niti opravdavanje vlastitih stajališta na štetu druge strane, niti se polemizira, nego se radije pokušava shvatiti obje strane u svrhu daljnjeg usuglašavanja i međusobnog približavanja te naposljetku pomirenja. Druga se strana prihvaća kao ravnopravan sudionik u razgovoru unatoč svim još uvijek postojećim razlikama koje opterećuju odnose, ali ne više da nas dijele, nego upozoravaju da još mnogo toga moramo učiniti na putu prema ujedinjenju.

- b) ne odbacuje se vlastita odgovornost: U ovom dokumentu uviđamo ozbiljnost objektivnoga i samokritičnog pristupa vlastitoj prošlosti. Ako samo uvidimo da smo u prošlosti nešto krivo napravili, a iz toga ništa ne naučimo, onda nismo na pravom putu. U dokumentu se upravo to iščitava: nije dovoljno samo prihvatiti vlastitu odgovornost, pročistiti vlastitu memoriju, nego je potrebno ići naprijed u smislu vlastitog mijenjanja i uvažavanja drugoga, njegovih posebnosti, više nego što je to do sada učinjeno, što se u dokumentu jasno može vidjeti. Mnogo je toga postignuto i kod luterana i kod katolika u posljednjih 50 godina koliko postoje službeni dijalozi. Samo otvoren razgovor o teškim temama, bez izazivanja daljnjih podjela i bez međusobnih optuživanja, već je dobar znak, a učinjeno je i mnogo više od toga. Ipak, mnogo je toga što je još pred nama; ovaj dokument daje nadu i otvara nove perspektive te potiče obje strane na još otvorenije prihvaćanje razlika koje su se do sada činile nepremostivima te naglašava da ono što nas je prije stoljećima dijelilo danas nas više u tom smislu ne treba dijeliti.
- c) izriče se optimizam u smislu postizanja jedinstva: nema mjesta pesimizmu i rezignaciji, nego je potrebno učiniti dodatne napore kako bi se postiglo vidljivo jedinstvo crkava. Ova 500. obljetnica jedan je od „posljednjih koraka prema jedinstvu” te se ne smijemo jednostavno zadovoljiti onim što je postignuto, nego je potrebno staviti naglasak na ono što je još pred nama i to rješavati. Dok se u jednom dijelu ekumenskog pokreta osjeća pesimizam i nezadovoljstvo, u dokumentu *Od sukoba do zajedništva* to se ne nalazi, i ovaj pozitivni duh može znatno osnažiti međusobne napore u postizanju vidljivog jedinstva.

Nadati se da će 500. obljetnica i komemoracija pridonijeti još dubljem međusobnom upoznavanju i približavanju te da će to doista biti jedan od posljednjih koraka na našem ekumenskom putu, kojemu je cilj vidljivo jedinstvo svih kršćana, što će na kraju biti, kako je to rekao papa emeritus Benedikt XVI., Božji dar.

„FROM CONFLICT TO COMMUNION” - FOUR THEOLOGICAL
THEMES IN THE DOCUMENT OF LUTHERAN-CATHOLIC
COMMISSION ON UNITY AND JOINT COMMEMORATION
OF THE REFORMATION IN 2017

Summary

In this paper we are dealing with a document of Lutheran-Catholic commission on unity and joint commemoration of the Reformation under the title „From Conflict to Communion”. In the introduction we briefly present different understanding of the very 500th anniversary from the beginning of the Reformation within the Catholic Church. In the first part the whole document is shortly displayed by chapters; in the second part, which is also the central part of the paper, we discuss the four main theological themes of Martin Luther in light of the Lutheran-Catholic dialogue: doctrine on justification; Eucharist; ministry; Scripture and tradition. In the final part of the paper we present some features of this document that we recommend to be adopted and followed in further dialogues and joint documents at all ecumenical levels: avoiding polemics; not discarding one’s own responsibility; expressing optimism in terms of achieving visible unity.

Key words: 500 years of Reformation; From Conflict to Communion; Martin Luther; Catholics; Lutherans